

ปรัชญาการเมืองในวรรณคดีไทย (ตอนแรก)

ความหมาย

ปรัชญาการเมืองในวรรณคดีไทย (Politics in Thai Literature) หมายถึงความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการปกครองและการบริหารบ้านเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย อยุธา รัตนโกสินทร์

ปรัชญาทางการเมือง เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการปกครองและการบริหารบ้านเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัยได้ฉายแสงศาสตร์แห่งรัฐไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่กำเนิดท้าวพระยาหรือพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง การแบ่งกลุ่มชนเป้าหมายของการปกครอง ยุทธศาสตร์การปกครอง และการดำเนินงานการปกครอง

กำเนิดพระราชานั้นเนื่องมาจากบุคคลในชุมชนไม่อยู่ในศีลธรรม จึงต้องหาคนดีมาเป็นใหญ่ไว้คอยว่ากล่าวตักเตือน และตัดสินความ ปกป้องคุ้มครองตั้งที่พรรณนาไว้ใน *ไตรภูมิพระร่วง* ว่า “บัดนี้ใส่เราเร่งกระทำความผิดธรรมยิ่งกว่าเก่าอีกแล อันว่าเข้าสาสินี้ก็ดาลเป็นข้าวเปลือกไป แลว่าที่เกี่ยวเข้า เข้านั้นก็หายไป เห็นแต่ซังแลฟางเปล่าและเป็นรวงข้าวคั้นมาเหมือนแก่นั้น หาปมิได้แก่เราแล้วแลแต่จะไปเบื้องหน้าเราท่านทั้งหลายควรบันที่แบ่งแดนกันต่างอันจะปลูกแลฝังกิน จึงจะชอบแล เขาจึงบันไรที่นาให้แก่กันแล เมื่อนั้นแลบางคนโลภแลใจร้ายไปชิงเอาที่ผู้อื่น เขาผู้อื่นก็จิตใจไล่ไล่ต่อกันไปมาเป็น 2 ครั้ง 3 ครั้ง ไปเล่า

ที่นั้นเขาจึงชุมนุมปรึกษาเจรจาด้วยกันว่าบัดนี้เราเป็นโจกเจกโวเวณักเพราะว่าหากที่กล่าวบ

มิได้แลควรเราท่านทั้งหลายตั้งไว้ ท่านผู้หนึ่งให้เป็นใหญ่เป็นเจ้าของจอมเราเถิด เราทั้งหลายผิดชอบสิ่งใดให้ท่านแต่งบังคับถ้อยคำอันผิด แลชอบแก่เราให้แต่งบันที่บันแดนให้แก่เราแล แลเราจะให้ที่ไรที่นาแก่ท่านผู้นั้นมากกว่าเราทั้งหลาย ครั้นว่าเขาชุมนุมกันแล้วเจรจาด้วยกันจะนี้ เขาจึงไปไหว้พระโพธิสัตว์เจ้าขอให้เป็นเจ้าเป็นจอมแก่ผู้ข้า เขาจึงอภิเษกพระโพธิสัตว์เจ้าให้เป็นพระญาด้วย 3 ชื่อ อันหนึ่งชื่อมหาสมมตราชอันหนึ่งชื่อชัชตติยะ อันหนึ่งชื่อราชาอันเรียกชื่อว่ามหาสมมตราชนั้นใส่ เพราะว่าคนทั้งหลายยอมตั้งให้ท่านเป็นใหญ่แล อันเรียกชื่อว่าชัชตติยะนั้นใส่ เพราะว่าคนทั้งหลายให้บันไรนาเข้าน้ำแก่คนทั้งหลายแล อันเรียกชื่อว่าราชานั้นเพราะท่านนั้นถูกเนื้อพึงใจคนทั้งหลายแล จึงเรียกว่าราชาเพื่อดังนั้นแล พระโพธิสัตว์เจ้าหากเป็นผู้ชายทั้งหลายแล คนทั้งหลายยอมยอให้ท่านเป็นพระญาใส่ เพราะเขาเห็นท่านนั้นมีรูปโฉมงามกว่าคนทั้งหลายและรู้ว่าคนทั้งหลาย ใจซื่อ ใจตรง ใจบุญ ยิ่งกว่าคนทั้งหลายเขาเห็นดังนั้น เขาจึงตั้งให้เป็นพระญาเป็นเจ้าเป็นจอมเขา เพื่อดังนั้นแล พึงสอนเรียกชื่อชัชตติยะ นั้นก็สืบสันดานมาต่อท่านนั้นบัดนี้แล”

สำหรับอาณาจักรสมัยสุโขทัย นางนพมาศได้บรรยายว่าประชาชนประกอบด้วย 4 ตระกูลใหญ่ คือ

- (1) ตระกูลทหาร
- (2) ตระกูลพลเรือน
- (3) ตระกูลคหบดี
- (4) ตระกูลชัชตติยะ

บางตระกูลใหญ่นี้ยังแบ่งเป็นตระกูลย่อยอีกแต่ละตระกูล ต่างก็มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

“อันไพร่ฟ้าประชาชาวนิคมนคามทั่วแวงแคว้น เมืองขึ้นออกก็ดี แลในราชธานีก็ดีย่อมนับกันเป็น ตระกูลประพัตตามโบราณจารย์สืบ ๆ ต่อกันมา อัน ตระกูลฝ่ายทหารนั้นมี 4 ตระกูล คือ ทหารบกตระกูล 1 ทหารเรือตระกูล 1 ทหารช้างตระกูล 1 ทหารม้าตระกูล 1 ฝ่ายพ่อเรือนก็มี 4 ตระกูลเหมือนกัน คือ ตระกูล พราหมณ์ 1 ตระกูล เศรษฐี 1 ตระกูล พ่อค้า 1 ตระกูล ชาวนา 1 แต่คหบดีตระกูล นั้นมีทั้งฝ่ายทหารฝ่ายพ่อ เรือน บรรดาตระกูล ซึ่งกล่าวนี้ แม้จะแต่งการอวาทะ วิวาทะมงคล ก็ตักแต่งกันตามแต่ตระกูลจะได้กระทำ มงคล การให้ต่างชาติตระกูลไปนั้นหาไม่ได้ แต่ฝ่าย บุรุษ ซึ่งเป็นคนมีทรัพย์สมบัตินั้นย่อมหาอนุภริยาด้วยสินจ้าง ถ้ายาวไปเป็นบริวารยศแม้มีบุตรธิดาก็นับเป็นตระกูลบิดา ฝ่ายเดียว อันว่าฝ่ายสตรีภาพนั้นแม้เป็นคนบริบูรณ์ด้วย ทรัพย์ ผู้ใด น้ำจิตโลเลล่ออำนาจแก่กามคุณไป ร่วม สักวาด้วยบุรุษสินจ้างสินถ่ายซึ่งใช้สอย การงานใน บ้านเรือนก็ดี และเป็นหญิงงามเมืองก็ดี อันบุตรธิดา ของหญิง 2 จำนวนนี้ มหาชนมีความรังเกียจนัก เรียกว่าคณอนาจาร ย่อมจ้างถ่ายไปใช้เป็นคนเลี้ยงช้าง ม้าโคกระบือ ชักตากผ้าผ่อนเก่าเสียโดยมาก

หนึ่งโสด อันว่าชาติยยะตระกูลนั้น เป็นตระกูลสูง ศักดิ์ประเสริฐกว่าตระกูลทั้งปวง ถ้าจะแต่งการอวาทะ วิวาทะมงคลกับตระกูลใด ๆ ก็ได้ มหาชนไม่มีความ รังเกียจ ย่อมนับถือชาติยยะ ตระกูลสืบต่อกัน เหตุ ดังนั้น ชาติยยะชาติจึงเจือไปในตระกูลทั้งเก้าตระกูล แต่ ทว่าบุตรธิดาก็นับเป็นตระกูลบิดาฝ่ายเดียวกัน”

ถึงแม้ว่าสังคมสุขุขทัยจะมีการแบ่งชนชั้นของ บุคคลในสังคมออกไปต่างชนิดต่างพวกตามที่กล่าว มาแล้วก็ตามที แต่จุดมุ่งหมายของการปกครองของ “พระญา” นั้น อยู่ที่ทำให้ประชาชนมีความสุขดังจะเห็น ได้จากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ที่ว่า “เมือง สุขุขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว พ่อเมืองบ่เอาจกอบ ในไพร่ลู่ทาง... ไพร่ฟ้า หน้าใส...” นางนพมาศก็ บรรยายไว้ว่า “พระร่วงเจ้าทรงทำบ้านเมืองให้ล้าเลิศ

สวัสดิมงคล” เพื่อ “ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้ความสุข” “อาณาจักรราชราษฎรปราศจากภัยอันตราย ราชศัตรู ภายนอกภายในก็มีได้กำเรียบให้เดือดร้อน”

ใน *ไตรภูมิพระร่วง* กล่าวถึงหน้าที่ของ พระมหากษัตริย์ว่า “ผิแลว่าท้าวพระญาองค์ใดแลเสวย ราชสมบัติแล้ว แลทำความชอบธรรมใส่ ไพร่ฟ้าข้าไท ทั้งหลายก็อยู่เย็นเป็นสุข” ใน *มังรายศาสตร์* กล่าวว่า “ผู้ จักพิจารณาปกครองบ้านเมือง (แต่งบ้านปองเมือง) แทนท้าวพระญาให้วุฒิจำเจริญแก่บ้านเมืองแห่งท้าว พระญาให้ไพร่ไทยอยู่สุขสำราญชุ่มบานพึงปฏิบัติตาม คลองอาณาจักร (=กฎหมาย) เป็นโบราณราชศาสตร์ แต่งบ้านปองเมืองสืบราชตระกูล (ปเวณี) มาแต่ท้าว พระญาทั้งหลายเหล่าที่เป็นมาแล้วแต่ก่อนได้เสวยเมือง ชอบทศพิชราชธรรมมาแต่ก่อนตรงต่อทำบัดนี้แล”

เมื่อเป้าหมายแห่งการปกครองบ้านเมืองอยู่ที่ การทำให้บ้านเมืองมีความเจริญอุดมสมบูรณ์และ ประชาชนมีความสุข ดังกล่าวมาแล้วนั้น ยุทธศาสตร์ ของการปกครองที่สำคัญนั้นพระราชเจ้าต้องทรง ทศพิชราชธรรมตามที่ปรากฏใน *มังรายศาสตร์* ที่กล่าว มาแล้วแต่ต้น และมีปรากฏอยู่ใน *ไตรภูมิพระร่วง* ว่า “ท้าวพระญาทั้งหลายจงตั้งอยู่ในทศพิชราชธรรมทั้ง 10 ประการอย่าให้ขาด”

ทศพิชราชธรรม 10 ประการ ที่ผู้ปกครอง แผ่นดินต้องปฏิบัตินั้นมี ดังนี้

1. การให้ทาน
2. ความประพฤติที่ดีงาม
3. ความเสียสละ
4. ความซื่อตรง
5. ความอ่อนโยน
6. ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญ
7. ความไม่โกรธ
8. ไม่ข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น
9. มีความอดทนเข้มแข็งไม่ทอดถอย
10. ความไม่คลาดธรรม

ศีลธรรมทั้งปวงเหล่านี้พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยทรงประพฤติตั้งเช่น “พ่อขุนรามคำแหงทรงปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองนั้นชอบด้วยธรรมทุกคน” นางนพมาศ ก็ได้บรรยายว่าด้วยพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระร่วงเจ้าว่า

“หนึ่งโสด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธา ทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองเรื่องด้วยเอาหน้าพระทัยใส่ในการพระราชกุศลต่าง ๆ บริจาคพระราชทรัพย์ แจกจ่ายสักการบูชาพระรัตนตรัย เป็นอาวาสทาน เป็นธรรมทาน เป็นนิตยภัตทาน เป็นสังฆทาน บุคลิกทาน เป็นนิตยนิรันดร ทุกวันคืนเดือนปีมิได้ขาด ทรงสถาปนาพระมหาเถรเจ้าผู้รู้ธรรมโดยยั้งยืนยงที่สมเด็จพระสังฆราชมหาคณิศรเป็นประธาน ความวาสี อรัญญวาสี อธิปัตติสงฆ์ ทั้งเจ้ามหาคณาโดยลำดับ สถาปนานามบัญญัติเถรมนี ฝ่ายคันถุระวิปัสสนาธุระ ถวายจตุปัจจัยเป็นไวยาวัจจรแลทรงขอโอกาสเผด็จแก่พระภิกษุสามเณรทั่วไปให้บอกกล่าวเล่าเรียนธุระทั้งสองอันเป็นอายุพระพุทธศาสนาให้เสื่อมทราม แล้วก็ชี้ชวนราชบริพารชายหญิงให้ยินดีในศีลทานการกุศลซึ่งเป็นผลประโยชน์ในชั่วนี้ชั่วหน้า อนึ่งพระองค์ทรงสักการะแก่พราหมณ์ผู้ประพฤติพรหมพราหมณ์ด้วยพระราชรางวัลแลการคารวะมิได้ลบหลู่ดูแคลน ย่อมด่ารัสไต่ถามซึ่งเหตุแลสาเหตุ อันจะพึงมีกับบ้านเมืองโดยนิตต่าง ๆ แลมีพระกมลสันดานกอบปรีย์ด้วยอนิจจลักษณะ ทรงสงเคราะห์แก่คนชราพยาธิอนาถาหาญาติมิได้ด้วยพระราชทรัพย์ให้มีอาหารบริโภคแลผ่าน่งห่มทั่วทั้งพระราชอาณาเขตกับโปรดพระราชทานอภัยแก่ชีวิตสัตว์ ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าช้างม้าโค กระบืออันเป็นของคู่กับมนุษย์เป็นอันขาดทีเดียว เดชะผลอันสืบซึ่งทรงสร้างสมกองการพระราชกุศลต่าง ๆ เป็นทฤษฎธรรมเวทนียันดาลให้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระจำเริญสุขสวัสดิ์ เสวยสิริสมบัติบริบูรณ์ด้วยพระโชคลาภต่าง ๆ มีกฤษุรเศวตแลสุวรรณหิรัญรัตน แล้วก็รุ่งเรืองพระเกียรติยศ มีพระเดช

เดชานุภาพแผ่ผ่านไปนอกอาณาประเทศทั้งปวง มีแต่พระนครเป็นมหามิตรไมตรีจะได้มีเมืองเป็นข้าศึกศัตรูนั้นหามิได้กรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีก็มีแต่ความเกษมสุขประดุจเทพยคนก็ปานกัน อันว่าพระบรมวงศานุภพมาตยา ข้าทูลธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ฝ่ายในแลสมณชีพราหมณ์ลูกคำพานิชราษฎรประชาชายหญิงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งมวล ต่างก็มีกมลจิตสวามิภักดิ์ซ้องสาธุการสรรเสริญพระเดชพระคุณอวยชัยถวายพระพร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระจำเริญสุขสิ้นกาลทุกเมื่อ”

นอกจากพระมหากษัตริย์ทรงปกครองโดยธรรมแล้ว พระองค์ยังทรงจัดให้ประชาชนได้รับการศึกษาโดยเน้นที่ธรรมจริยาเป็นอันดับแรก ตามด้วยการสอนให้มีความรู้ ความสามารถที่จะประกอบกิจการหน้าที่ ขอย้ำในที่นี้ว่า **สุภาพดีพระร่วง** เป็นจริยศาสตร์สำหรับสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี และใน **ไตรภูมิพระร่วง** ของพระยาสิทธิไทยก็มุ่งสอนศีลธรรมเป็นสำคัญตั้งข้อความที่ว่า “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราช นั้น ๓ รู้บุญ รู้ธรรม ๓ สั่งสอนให้คนทั้งหลายให้รู้ในธรรม ดังพระพุทธเจ้าเกิดมา แลสั่งสอนให้โลกทั้งหลายให้รู้ในธรรมไว้”

ดังมีคำสอนให้ประชาชนปฏิบัติตามศีล ๕ ข้อ คือ

- (1) ไม่ฆ่าสัตว์
- (2) ไม่ลักทรัพย์
- (3) ไม่ประพฤติผิดในกาม
- (4) ไม่พูดเท็จ
- (5) ไม่ดื่มสุรา

มังรายศาสตร์ ของพระเจ้ามังรายถือว่าเป็นกฎหมายปกครองบ้านเมืองใช้วินิจฉัยความผิดและมีบทลงโทษที่จะได้รับจากการกระทำผิดนั้น ทำให้ประชาชนไม่กล้ากระทำความผิดทำให้สังคมมีความสุขดังตัวอย่างข้อกฎหมายต่อไปนี้

“มาตรา 1 ไพร่อุตสาหะสร้างปากานาร้างสวนร้างให้เป็นนาเป็นสวนหลังบ้านเป็นเมืองให้กินข้าวไป

ก่อน 3 ปี ต่อจากนั้นจึงเก็บค่านาค่าสวน เพื่อให้ไพร่ผู้
 อุตสาหะสร้างบ้านเมือง ฯลฯ เป็นพลเมือง (ผู้บ้าน ผู้
 เมือง) ได้รับความสุขสบาย หากมีผู้ใดถือดีว่ามียศศักดิ์
 มาเพิ่มค่านาให้แก่ขุนผู้กินนา เพื่อจกแย่งชิงเอานาไป
 จากผู้สร้างคนเดิมนั้นอย่ายอมให้กระทำได้มันเป็นคน
 เลว อย่าปล่อยให้มียศมีอำนาจ ถ้าเป็นผู้เกียจคร้าน ก็
 จะทำให้ไร่นาเสียหาย บ้านเมืองก็พลอยเสื่อมถอยไป
 ด้วย”

“ผู้กระทำผิดร้ายแรงควรประหารชีวิตมี ดังต่อไปนี้

1. ช่าผู้ไม่มีความผิด
2. เกาะกุมลูกท่านหรือข้าท่านไปฆ่าเอาทรัพย์
3. ทำลายกุฎิวินัยพระพุทธรูป
4. ชุ่มคอยปล้นกลางทาง
5. ชิงทรัพย์ท่าน
6. รับผู้คนของท้าวพระญามาพักในบ้าน
7. ลักของพระสงฆ์
8. ลุกฆ่าพ่อ
9. ลุกฆ่าแม่
10. น้องฆ่าพี่
11. ฆ่าเจ้า
12. เมียฆ่าผัว”

“ขณะที่ได้ของผู้ใดไม่ตะโกนให้ทราบไม่มีใครรู้
 เห็นด้วยเลย เก็บไว้จนกระทั่งเจ้าของไปถามทวงจึง
 บอกให้แบ่งราคาของเป็น ๓ ส่วนให้ผู้เก็บได้ส่วนเดียว
 ให้เจ้าของไปสองส่วน”

“ผิดก็วิวาญท่านมาฆ่ากิน พี่น้อง เพื่อนบ้าน
 ไม่ทราบและมาร่วมกินด้วยให้ไหม ๑๑๐ เงิน”

นี่คือตัวอย่างของกฎหมาย หรือหลักปฏิบัติซึ่ง
 ตราไว้เพื่อป้องกันมิให้คนกระทำผิด หรือถ้ากระทำผิดก็
 จะได้วินิจฉัยความผิดและโทษที่ได้รับตามกฎหมาย

นอกจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงปกครอง
 บ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม และเป็นผู้ปฏิบัติตาม
 ศีลธรรมและทรงสอนสั่งให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ
 ชอบ พร้อมด้วยกฎหมายกำหนดโทษความผิดไว้แล้ว

การปกครองบ้านเมืองของสุโขทัยยังให้เสรีภาพความ
 เสมอภาค ความยุติธรรม ตลอดจนความรักแก่
 ประชาชนอย่างเต็มที่ ดังที่ปรากฏใน *ศิลาจารึกพ่อขุน
 รามคำแหง* ว่า “ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้า
 ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองค้า” นี่คือหลักเสรีภาพและ
 “ในปากปดุมมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ นั้น ไพร่ฟ้าห้าปก
 กลางบ้านเมืองมีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจมักจก
 กล่าวถึงเจ้าขุนบ่ไร้ ไปสั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อ
 ขุนรามคำแหงเจ้าเมืองยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่
 มันด้วยซื่อ” นี่คือหลักความเสมอภาค หลักความ
 ยุติธรรมและความหวังใยรักใคร่ต่อประชาชน

การต่างประเทศนั้นก็ยึดหลักตามที่ปรากฏใน
ตำรับนางนพมาศ ว่า

“ประการหนึ่งพระนครประเทศเอกราช 2 - 3
 พระนครก็มีบ้าง มากกว่า 10 ราชธานีก็มีบ้าง อาณา
 เขตใกล้เคียงใกล้เคียงดี สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินต่างประพฤติ
 ตามราชประเพณีย่อมนับถือว่าราชสัมพันธ์ไมตรีและ
 มิตรไมตรีซึ่งกันและกันต่างแต่งทูตานุทูตจําทูตพระราช
 สาสน์ ส่งเครื่องราชบรรณาการไปมาจําเจริญทางพระ
 ราชไมตรีเยี่ยมเยียนกันตามกำหนดมิได้ขาดทั้งสองฝ่าย
 ฟ้า โดยน้ำพระทัยไม่มีความรังเกียจว่าต่างชาติต่าง
 ภาษาความสวัสดิ์จําเจริญ ก็บังเกิดแก่พระมหานคร
 บรรดาซึ่งเป็นทางไมตรีกันนั้น อันว่าสมณชีพราหมณ์
 ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ก็อยู่เย็นเป็นสุขลูกคําพาณิชย์ก็ไปมา
 ซื่อขายถึงกันโดยสะดวก หากความวิบัติอันตรายสิ่งใดสิ่ง
 หนึ่งไม่ บ้านเมืองก็บริบูรณ์ด้วยสภาพสิ่งของเครื่องใช้
 ต่าง ๆ มีเงินแลทองเป็นต้น”

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

(มีต่อตอน 2)